

Provinciale collectie beeldende kunst

1900-2000

Van Parijs als kunstcentrum tot postmodernisme in Fryslân

Sies Bleeker heeft op verzoek de kunstcollectie van de provincie Fryslân nieuw leven ingeblazen. De Friese curator en kunstenaar heeft de zeshonderd beste en waardevolste kunstwerken geselecteerd. Samen met medewerkers heeft hij deze een plek gegeven in het Provinsjehûs.

Bleeker vertelt over de Friese makers van de belangrijkste en opvallendste werken uit de collectie. Hij licht ook toe hoe de kunst zich in hún tijd ontwikkelde in binnen- en buitenland.

Dus, lees snel verder om te ontdekken wie er 'achter' dat kunstwerk zit waar als bezoeker of tijdens je werk je oog op valt.

Bleeker heeft een selectie gemaakt van de kunstwerken die de provincie Fryslân in bezit heeft. Een groot deel hiervan is te zien en te ervaren in het Provinciehuis.

Deze werken zijn alle van Friese kunstenaars die hier geboren zijn of gewoond hebben. De provincie heeft ze aangekocht in een periode tot 1992.

Wat kun je verwachten van de kunst die je al dwalend door het Provinciehuis tegenkomt? Soms vormt een schilderij een praktisch steuntje in de rug: een herkenningspunt zodat je je makkelijk kunt oriënteren in de ruimte.

Maar zo'n werk kan veel meer met je doen: je kunt bevestigd worden, je erbij thuis voelen of juist tegengesproken worden. Kunst kan je ráken. "Kunst is de ijsbreker die de bevroren zee in onszelf weer bevaarbaar maakt", zei de schrijver Franz Kafka eens. Kunst kan je aan het denken zetten, maar ook plezier geven. Ter lering en vermaak dus.

Friese kunst

Bestaat er eigenlijk zoiets als Friese kunst? Er is een Friese taal die te vinden is in de literatuur. Maar een Friese beeldtaal kennen we niet. Toch zijn er kunstenaars die het Friese land en alles wat daarbij hoort, invoelen en overtuigend gestalte kunnen geven in hun beeldend werk. Deze kunst vormt een rode draad in de provinciale collectie.

De makers van deze 'topstukken' zijn allemaal geboren en getogen in Fryslân. Denk aan Willem van Althuis, Sjoerd de Vries, Anne Huitema, Ids Willemsma, Jan Stroosma, Jentje van der Sloot en de bekendste, Gerrit Benner.

Nieuwe Friezen

Daarnaast zijn er de 'nieuwe Friezen' die in Fryslân kwamen wonen en werken om in alle rust en ruimte hun vak uit te oefenen en zich te ontwikkelen. In de tweede helft van de vorige eeuw verhuisde tal van kunstenaars om die reden naar Fryslân. Hier vandaan vinden zij doorgaans gemakkelijk aansluiting bij internationale stromingen en opvattingen.

Hun werken vormen een goede aanvulling op de

oorspronkelijk Friese collectie. Ook bij deze nieuwe Friezen gaat het om vogels van diverse pluimage. En ook hier zingt ieder vogeltje zoals het gebekt is.

Parijs

Hoe passen de Friese kunstenaars in de ontwikkeling van de beeldende kunst in hun tijd? Internationaal gezien was Parijs lange tijd het centrum van de kunstwereld, vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw. De Friezen Germ de Jong en Jeanne Bieruma Oosting waren duidelijk op Parijs georiënteerd. Bieruma Oosting heeft zelfs jaren in Parijs gestudeerd en gewerkt, van 1929 tot 1940. Mede daardoor is zij zeker op de hoogte geweest van de nieuwste trends in de kunst.

Na de Tweede Wereldoorlog bleef Parijs nog enkele jaren het centrum van de westerse culturele wereld. Daarna nam New York de centrale rol in de kunst over. De Deens-Belgisch-Nederlandse beweging Cobra zorgde voor een schok met hun nieuwe kijk op kunst. Alechinsky, Jorn, Appel, Corneille, Constant, d'Autremont en anderen haalden hun inspiratie onder meer uit kleurige kindertekeningen en primitief werk.

Friese kunst 1900-1950

Germ de Jong (1886-1967)

De Jong is opgegroeid in Sint Annaparochie en bracht veel tijd door op Ameland. Hij schilderde landschappen. Bij de brand in hotel Hofker op Ameland in 1971 is veel van zijn werk verloren gegaan. Hij verbleef namelijk vaak in dit hotel of in het Leeuwarder hotel de Kroon, waar Pim Regnerie de scepter zwaaide en de inrichting geheel negentiende-eeuws was.

Jeanne Bieruma Oosting (1898-1995)

Van deze Leeuwarder kunstenares bevinden zich diverse werken in de collectie. Zij maakte stillevens, landschappen en portretten. Zij is duidelijk beïnvloed door de tijdgeest van Picasso met zijn kubistische composities, kijk maar naar haar olieverf stillevens.

Bij het Belvédère Museum in Oranjewoud hangen werken die ook een andere kant van haar kunstenaarschap laten zien. Deze maken wel nieuwsgierig naar meer. Vanuit Holland bezocht Jeanne regelmatig haar familie in Beetsterzwaag en Oranjewoud, waar zij ook wel werkte.

Gerard Westerman (1880-1961)

Westerman is geboren in Leeuwarden en opgeleid aan de Rijksakademie in Amsterdam. Daar heeft hij later

als docent gewerkt, tot 1945. Dat is hij ook in de oorlogsjaren blijven doen, wat hem een op zijn minst dubieuze reputatie geeft. Hij schilderde de mooie taferelen van de Prinsentuin en het gebied rond de Oldehove. Hij werkte ook veel op Terschelling en in Gaasterland, waar Benner later is gaan wonen. Zijn kleine schilderijtjes zijn mooie voorbeelden van het noordelijk impressionisme. Er zijn veertien van deze werkjes te zien uit een bestand van enkele tientallen, waaronder nog vele juweeltjes.

Eduard Carstens (1897-1960)

Er hangen ongeveer vijf werken van Carstens, over wie weinig bekend is. Toch is zijn deelname zeer interessant. Hij heeft tot 1935 in het onderwijs gewerkt. In Carstens' werk is de invloed van het kubisme zichtbaar. Zijn abstrahering van een Fries terpdorpje is bijzonder.

Johannes Mulders (1900-2000)

Na een opleiding tot beeldend kunstenaar is deze man uit Noordwolde tot aan zijn pensioen kassier geweest bij de Boerenleenbank in zijn woonplaats. Mulders is erin geslaagd het leven in de Stellingwerven schitterend te verbeelden in zijn houtsneden. Die zijn te zien in het

prentenkabinet van de gemeente Weststellingwerf in Wolvega.

De collectie bevat twee schilderijen en een tekening van hem. Mulders fietste in de vakantie naar Frankrijk, zo blijkt uit zijn schilderij 'Bretagne'.

Dirk Kerst Koopmans (1906-1998)

Koopmans is met enkele houtsneden in de collectie vertegenwoordigd. Zijn interessantste werken zijn niet in de provinciale collectie aanwezig. Koopmans heeft penseel- en pentekeningen gemaakt die van een bijzondere schoonheid zijn. Hij is ook de schilder van De Schenen, een gebied tussen Oldelamer en Spanga.

Gerrit Benner (1897-1981)

Benner is de bekendste schilder in de rij. In zijn beste werken wist Benner met brede verfstreken de essentie van het landschap voelbaar te maken. Benner past in de traditie van Noord-Europese expressionisten, zoals de Ploeg uit Groningen, Jan Wiegers, Job Hansen, Hendrik Nicolaas Werkman en anderen. Tot op de dag van vandaag zijn Benners werken zeer in trek. Hij is te beschouwen als het visitekaartje van de Friese kunst.

Jentje van der Sloot (1881-1962)

Na een wisselvallig leven is Jentje van der Sloot pas op 77-jarige leeftijd gaan schilderen. In huize Avondrood te Leeuwarden is hij als een bezetene aan het werk gegaan. Hij wordt tot de naïeve schilders gerekend en is wereldberoemd geworden. Een nichtje van Jentje, Diet Huber, heeft hem geïntroduceerd bij de directeur van de Vrije Academie in Den Haag, Livinus van der Bunt. In de jaren zestig had hij al snel een schare bewonderaars, waaronder de journalist en latere LC-hoofdredacteur Laurens ten Cate, notaris Hylke Wierda, handelaar-galeriehouder Thom Mercur en de schilders Boele Bregman en Sjoerd de Vries.

Jentje was een broer van Andries van der Sloot, een bekend kunstenaar in Fryslân, net als zijn zoon Bouke. Het was voor Bouke even slikken dat zijn oom met twaalf ambachten en dertien ongelukken als schilder zo gewaardeerd werd door de Friese intelligentsia van die tijd.

Er is één werk van Jentje van der Sloot te zien. Een sterk werk, een afbeelding van de Prinsentuin in Leeuwarden. Het sombere kleurgebruik is prachtig; melancholie op zijn mooist. De donkergroene bomen, de grijze lucht en de horizontale gele streepjes voor de bankjes in het park zijn een lust voor het oog.

Jentje van der Sloot was een volstrekt uniek kunstenaar, ook binnen het genre. Zijn werk is in alle boeken over naïeve kunst prominent aanwezig.

Na de Tweede Wereldoorlog

Na de Tweede Wereldoorlog verschoof het brandpunt van de moderne kunst naar de Verenigde Staten, naar New York. Daar groeide het abstract expressionisme uit tot de dominantste stroming, met vertegenwoordigers als Willem de Kooning, Arshile Gorky, Jackson Pollock en Barnett Newman.

Tijdens de oorlog had de Duitse bezetter het kunstenaars in Nederland zeer moeilijk gemaakt: het waren vijf jaren van onderdrukking en censuur. Schilders en vooral beeldhouwers die in het verzet actief waren, betaalden vanwege die verzetsactiviteiten een hoge prijs voor de herwonnen vrijheid. Pas na 1945 kon de verbeelding weer bovengronds de ruimte krijgen.

Mede op aandringen van de Nederlandse Kring van Beeldhouwers is in 1949 de Beeldend kunstenaars-regeling (BKR) in het leven geroepen. Kunstenaars als Appel, Corneille, Constant, Lucebert en anderen hebben van deze regeling gebruikgemaakt. Het werk dat zij in die tijd maakten en toen verketterd werd, is inmiddels onbetaalbaar geworden. De overheid heeft de regeling in 1978 opgeheven.

Friese kunst 1950-2000

In Leeuwarden waren in de jaren vijftig onder meer Jan Stroosma en Auke de Vries werkzaam als decorateur bij warenhuis V&D.

Jan Stroosma (1928-1983)

De Leeuwarder schilder, beeldhouwer en fotograaf Stroosma is vooral bekend geworden door zijn grafiek. Hij tekende ruige luchten en weidse vergezichten "waar het Friese landschap aan ten grondslag ligt". Hij is opgeleid aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam.

Auke de Vries (1937)

Deze geboren Fries uit Tytsjerksteradiel is na een verblijf in Leeuwarden vertrokken naar Den Haag. Auke de Vries kreeg landelijke bekendheid door zijn Maasoeverbeeld in Rotterdam. Ook buiten Nederland is hij zeer actief als monumentaal werkend kunstenaar.

Er hangen twee etsen van hem Deze etsen maakte hij in de jaren zestig. Ze zijn opmerkelijk goed voor een beginnend kunstenaar.

Abe Gerlsma (1919)

Gerlsma uit Franeker is ook een opmerkelijke graficus en landschapsschilder. In de collectie zitten vier etsen-aquatinten van zijn hand. Zijn etsen geven de ruimte een gezicht. Er is ook een wondermooie aquarel van een mooi Fries terpdorpje dat door een spookachtig

opdoemend wit flatgebouw dreigt te worden opgeslokt. Begin jaren zestig probeerde een groep kunstenaars uit Harlingen Fryslân bij de moderne kunst te betrekken. Jerre Hakse, die een galerie in Harlingen had, Josum Walstra, Harmen Abma en anderen verenigden zich in de Bende van de Blauwe Hand.

Jerre Hakse (1937)

Leeuwarder Jerre Hakse is sterk beïnvloed door de Cobra-beweging en door de Amerikaanse Nederlander Willem de Kooning (1904-1986) die als negentienjarige verstekeling naar Amerika was vertrokken.

Sjoerd de Vries (1941)

Sjoerd de Vries, geboren in Oudehaske, is een eigenzinnige eenling. Hij gebruikt een volstrekt eigen techniek. Zijn landschappen, portretten en naakten zijn intrigerende kunstwerken.

De Vries' schilderijen 'Het hek' en 'Anthony', een portret, vormen topstukken binnen de provinciale collectie.

Willem van Althuis (1926-2004)

Een andere merkwaardige eenling is Willem van Althuis uit Dronrijp. Zijn landschappen zijn niet gevuld met feiten, maar met suggesties. De horizon is geen streep, maar een zone, een vermoeden.

Van Althuis is in de jaren vijftig naar Amerika geëmigreerd. Na terugkomst in Nederland is hij stratenmaker geworden bij de gemeente Heerenveen en in zijn vrije tijd gaan schilderen. Later heeft hij twaalf jaar les gehad van de beroemde kunstenaar en tekenleraar Louis le Roy. Van Althuis werd ontdekt en gesteund door Thom Mercur. Dankzij Le Roy kon hij uitgroeien tot een van de succesvolle kunstenaars in Fryslân en zelfs exposeren in het Stedelijk Museum in Amsterdam.

Er zijn twee goede werken van hem te zien, 'Grijs' en 'Blauw'.

Anne Huitema (1941)

Van Anne Huitema valt hetzelfde te zeggen als van Sjoerd de Vries en Willem van Althuis: een typische eigenzinnige kunstenaar die zeer goed weet wat er nationaal en internationaal gebeurt, maar daar geen aansluiting bij wil of kan maken. Hij heeft een gedegen opleiding gehad aan de Groninger kunstacademie Minerva.

Huitema is een boerenzoon, geboren in Langezwaag, uit een familie die generaties lang met de Friese grond verbonden is. Dat zie je terug in zijn etsen. Typisch Fries en toch mondiaal te begrijpen. Bij Huitema valt ook op dat hij soms met een dubbel perspectief werkt. Hij kijkt tegen de wereld aan en tegelijkertijd neemt hij deze van bovenaf waar. Dat is bijvoorbeeld het geval op zijn ets met de titel 'Plattegrond'.

Bij de naoorlogse generatie is een verandering te bespeuren in hun verbeelding van het landschap. Deze kunstenaars nemen geen uitsnede van de werkelijkheid meer als uitgangspunt voor hun schilderijen. De werkelijkheid is nu vanuit verschillende invalshoeken te benaderen en te verbeelden. Soms kan de werkelijkheid een dubbele bodem krijgen zoals in het werk van Lode Pemmelaar.

Lode Pemmelaar (1942-1997)

In zijn 'Blauwe dozen' weet Pemmelaar door een subtiel spel met verschillende tinten blauw nieuwe horizons op te roepen.

Lode Pemmelaar genoot zijn opleiding in de jaren zestig aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag. Rond 1970 verhuisde hij naar Fryslân. Hier schilderde hij zijn abstracte maar herkenbare stillevens. Karakteristiek zijn de stillevens van uitgevouwen dozen en enveloppen.

De welvarende westerse mens scheurt tegenwoordig per auto of trein door het landschap of vliegt er overheen. Deze ervaringen in ruimte en tijd laten sporen na in de manier waarop de mens de werkelijkheid beleeft en dus ook hoe hij die weergeeft. Dit is bijvoorbeeld te zien in de landschappen van een uit Friesland vertrokken schilder, Robert Zandvliet. Er zijn geen werken van hem in de provinciale collectie opgenomen. Ze zijn wel te zien in het Fries Museum en in het Belvédère Museum in Oranjewoud. Deze in Terband geboren kunstenaar is pas de laatste jaren bekend geworden.

Jan Roos (1951)

De expositie 'Harlingen aan zee' (in het Belvédère Museum in 2006) toonde het kunstenaarschap van de Harlinger Jan Roos in volle glorie. Lassers en (haven) arbeiders vormen de onderwerpen, weergegeven in vlotte suggestieve lijnen met vegen houtskool. Je vraagt je af hoe het mogelijk is dat iemand met zo weinig middelen zoveel geloofwaardigheid weet te bewerkstelligen.

Rob Nypels (1951)

Rob Nypels is een landelijk bekend en gewaardeerd fotograaf-kunstenaar. Hij vertegenwoordigde Fryslân in de tentoonstelling Eleven Cities in het FEC (eind jaren tachtig?). Zijn paviljoen was ontworpen door Gunnar Daan.

Rob Nypels is geboren in Leiden en heeft zijn opleiding genoten aan de Jan van Eyck Academie en de Koninklijke Academie in Den Haag. Hij is met intrigerend werk aanwezig in de provinciale collectie. Zijn foto's zijn fascinerend om naar te kijken en leveren een 'oerverdovende stilte' op.

Andere kunstenaars die buiten Fryslân opgegroeid zijn en later de rust en ruimte van het Friese land hebben opgezocht, zijn bijvoorbeeld: Jean le Noble, Geert van Fastenhout, Zoltin Peeter, De Bueger, Henriëtte van 't Hoog (New Zealand Apples), Ramon van de Werken, Lode Pemmelaar, Eja Siepman van der Berg, Daan van der Kroef en Stanko Skiczuk.

Stanko Skiczuk (1943)

Deze kunstenaar uit voormalig Joegoslavië heeft aan de Rijksacademie in Amsterdam gestudeerd en aan de Vrije academie in Basel. Skiczuk heeft een tijdlang zijn domicilie gehad in Fryslân. Zijn laatst bekende verblijfplaats is Anjum.

Skiczuk past in de nieuwe figuratie uit de jaren zeventig (Lucassen, Holstein, Freymuth). Hij is met diverse werken in de collectie aanwezig. Eén springt er uit, dat is 'Stilleven met blauw flesje' (Still life). In dit werk is niets Fries te bekennen, maar binnen zijn oeuvre en het tijdvak, de jaren zeventig, is dit een topstuk, te vergelijken met Lucassen.

Fred Landsman (1941)

Op de derde verdieping komt de meeste uitstraling voor rekening van een schilder uit Zaandijk: Fred Landsman, met zijn dramatische en raadselachtige verbeelding van een jongen in een onmetelijke ruimte. Landsmans bijdrage is van wezenlijke betekenis. Hij weet met beeldende middelen een compleet nieuwe werkelijkheid van een sterk dramatisch gehalte te creëren. De provinciale collectie bevat diverse overtuigende werken van zijn hand.

Eja Siepman van den Berg (1943)

Eja Siepman van den Berg maakt figuratieve bronzen en marmeren torsen, die als modern classisistisch te kenschetsen zijn. Zij is geboren in Eindhoven en opgeleid aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Siepman van den Berg woont en werkt in Beetsterzwaag.

Haar prachtige bronzen werk 'Tors' is te aanschouwen in de de binnentuin van de Provincie.

Ids Willemsma (1949)

Deze geboren Akkrumer heeft rond 1970 aan de kunstacademie Vredeman de Vries in Leeuwarden gestudeerd. Later is hij in Easterwierrum gaan wonen en werken. Een bekend kunstwerk van hem staat in Marrum op de zeedijk (1993). Willemsma kwam ermee in het nieuws, omdat hij zich verzette tegen de horizonvervuiling van windmolens die hier zouden komen.

De nieuwe horizon die op zijn schilderij gevangen zit tussen twee bomen, wordt horizontaal bevestigd en ondersteund door een werk van Pemmelaar

Holly Witteveen (1948)

Deze geboren Leeuwarder is een kunstenaar die overal had kunnen wonen of werken. Hij gebruikt internationale beeldtaal met vele citaten. Er komt geen woord Fries aan te pas, tenzij in ironische zin. Witteveens cryptische ingekleurde etsen houden de beschouwer op afstand. Bij Willem van Althuis kun je zo in het schilderij verdwijnen, bij Witteveens werk is dat onmogelijk. Toch roept het vragen op en blijft het boeien.

Met de nieuwste generatie doet het postmodernisme zijn intrede in Fryslân.

Duo Buij en Groenewoud

Tilly Buij (1957) en Gerard Groenewoud (1958) werken samen sinds hun deelname aan de kunstenaarsgroep De Vier Evangelisten in de jaren tachtig. Als zodanig zijn ze tot in de Randstad bekend (Stedelijk Museum in Amsterdam). De beeldende werken die ze samen maken, kenmerken zich door een diversiteit aan stijlen en materialen. In de collectie zijn diverse werken van het duo opgenomen. Buij en Groenewoud werken ook wel onafhankelijk van elkaar.

Ramon van de Werken (1948)

Ramon van de Werken is geboren in Badhoevedorp. Hij heeft in Amsterdam gestudeerd aan de Rietveld Academie, in Enschede lesgegeven aan de kunstacademie en hij woont al jaren in Dokkum. Hij schildert denkbeeldige natuuraferelen, vooral bos, in uitbundige kleuren. Ramon heeft enkele keren samen met zijn dochter Pico (1976) geëxposeerd.

Voor zowel Ramon van de Werken als het duo Buij/Groenewoud geldt dat hun werk makkelijk aansluit bij internationale tendensen. Wat dat betreft verschillen zij sterk van typisch Friese kunstenaars als Sjoerd de Vries, Willem van Althuis en Anne Huitema. Voor hén was en is Fryslân als het centrum van de wereld te beschouwen. Kijk naar hun werk en je ziet dat Fryslân hun inspiratie is, hun wereld.

Veranderingen

De wereld verandert voortdurend en kunstenaars reageren daarop. In de eerste decennia van de vorige eeuw hebben de Friezen zeker de nodige veranderingen te verwerken gehad. De aanleg van de Afsluitdijk in 1932 was ingrijpend voor de zuidwesthoek, omdat daarmee eb en vloed verdwenen. Maar vooral de veranderingen op sociaal en economisch vlak zijn van invloed geweest op het denken en doen van de mensen. (Lees de boeken van Hylke Speerstra maar of de roman 'Hoe God verdween uit Jorwerd' van Geert Mak of 'Het schrale eind' van Bas Sleeuwenhoek.)

De generatie kunstenaars van de eerste helft van de twintigste eeuw hebben bijvoorbeeld de twee wereldoorlogen, de Russische revolutie van 1917 en de crisisjaren meegemaakt. Het was het tijdvak van de olieverbodjes, geschilderd op goedkoop karton, van Gerard Westerman; van de geraniums van Johan Elzinga, de stillevens van Jeanne Bieruma Oosting, de tekeningen van Germ de

Jong en ook van het onderzoek naar stileren van Piet Mondriaan.

In grote lijnen werd het landschap beheerd, vormgegeven en onderhouden door de boeren, zoals dat al eeuwen lang ging.

Na de Tweede Wereldoorlog is het landschap op de schop genomen door ruilverkavelingen, de aanleg van snelwegen en stadsuitbreidingen. Heden ten dage verdwijnen er zes boeren per week. De tijd dat een boer tweehonderd Nederlanders voor een jaar van eten voorzag, is voorbij. Het landschap van Germ de Jong, Jeanne Oosting en de Van der Sloots is voorgoed verdwenen. Het landschap lijkt vogelvrij.

Verandering is de traditie en dat is te ervaren in de collectie beeldende kunst van de Provincie Fryslân. Gebruik die collectie. Kunst kan je leven verrijken. Geniet ervan en laat je inspireren door deze schitterende collectie!